

Hız. Peygamber ve Kadınlar

Feyza Betül KÖSE

İstanbul, Beyan Yayınları, Eylül 2023, 115 sayfa.

Peygamberler; içinde yaşadıkları toplumun bir parçası, bir ferdi olmaları hasebiyle, günlük yaşantıları içerisinde karşılaştıkları çeşitli olaylara göstermiş oldukları tepkileri, ailevi yaşantıları, geçim uğraşları veya toplumun farklı kesimleriyle olan diyalogları gibi hayatlarının neredeyse her anıyla, diğer insanlar için, çağları aşan bir örneklik ortaya koymuşlardır. Öte yandan içinde bulunduğumuz çağın, hassaten İslâm ile münasebetleri noktasında, en kritik ve tartışmaya açık hususlarından birinin kadın konusu olduğunu görmekteyiz. Özellikle İslâm'ın kadına bakışı, kadını ictimaî hayatta konumlandığı yer, evlenme, boşanma ve miras gibi birtakım hukukî işlemlerde kadının rolü-payı gibi konular, çağdaş dönemlerin din/kadın merkezli tartışmalarının değişmez konusu olmaya devam etmektedir.

Günümüz penceresinden bakıldığında görüyoruz ki, kadın konusuna dair farklı yaklaşımlar sergileyebilen kimi Müslümanlar, ortaya koydukları görüş ve eylemlerini, meşruiyet elde etmek namına, Hz. Peygamber'e dayandırdıklarını iddia etmektedirler. Kendi yorumlarıyla ulaştıkları bazı sonuçları, Hz. Peygamber'in fikir ve fiiliymiş gibi sunmaya çalışanların, herhangi bir vesileyle kendilerine itiraz edenlere, doğrudan Hz. Peygamber'e itiraz ediyor veya ona karşı çıkıyormuş gibi suçlamalar yönelttikleri de görülmektedir. Sahih bilginin izini sürmek isteyen ilmî kaygı sahiplerinin, Hz. Peygamber'e ve onun toplumsal yaşam içerisinde özellikle kadınlar ile olan diyalog ve iletişimine dair sağlıklı kaynak ve bilgilere ulaşmaları ve bunları tıpkı bir süzgeç gibi kullanmaları gerektiği açıktır. Söz konusu gerekliliğe binaen bu yazıda, Feyza Betül Köse tarafından literatüre kazandırılmış olan *Hız. Peygamber ve Kadınlar* isimli çalışmayı incelemek, değerlendirmek ve konunun ilgilisi diğer okuyucular için

de esere dair ipuçları vermek amaçlanmıştır.

Kitapta; Hz. Peygamber'in, özellikle -mevcut toplumsal yapı içerisinde birçok yönden zayıf kalmış olan- kadınlarla olan ilişkisi, diyalogu ve onlara bakış açısı gibi konulara dair ortaya koymuş olduğu tebliğ ve temsil durumu dikkatlere sunulmuştur. Ayrıca eserde gözden kaçırılmaması gereken bir diğer nokta ise; kadınlar ve Hz. Peygamber konusu ele alınırken, dönemin cahiliye Arap toplumunun kadına bakışı da yer yer ortaya konulmak suretiyle mukayeseli bir değerlendirme ortamı sağlanmış olmasıdır.

Söz konusu eser, "Tüm İnsanların Peygamberi" adlı, seri çalışmanın üçüncü halkası olarak yayımlanmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber'in, hayatı boyunca, içinde bulunduğu ve kendisinin de bir üyesi olduğu toplumun, farklı kesimleri (kadınlar, çocuklar, gençler, görevliler, yaşlılar, engelliler vb.) ile olan ilişkilerinin ele alındığı seri çalışma zincirinin bir parçası olarak, *Hz. Peygamber ve Kadınlar* adlı kitap, okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Eserin, seri adıyla uyumlu olacak şekilde; alana biraz ilgisi olan her bireyin, rahatlıkla okuyup anlayabileceği sadelik, açıklık ve akıcılığa sahip olduğu ve bu haliyle genel okuyucu kitlesine hitap ettiğini ifade edebiliriz.

Kitap; takdim ve önsöz bölümlerinin akabinde, asıl konuya dair yedi ana başlık ihtiva etmektedir. Ana başlıklarda Hz. Peygamber'in özellikle kadınlar ile ilişkisi, ictimâî hayatın farklı bölümleri (insanî, dinî, iktisadî, sosyal vb.) dikkate alınarak ayrıntılı şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu vesile ile hem o dönem Mekke-Medine toplum yapısı içerisinde kadının yeri, rolü, değeri ortaya konulmuş ve hem de Hz. Peygamber'in, mevcut toplumsal yapı zaviyesinden kadına dair algı ve uygulamaların bir kısmına ikrar amaçlı sessiz kaldığı, kimilerinde bazı ta'dilatlar yaptığı ve bazılarını ise tamamen ortadan kaldırdığı vurgulanmıştır. Ayrıca yine kitabın içerik kısmından da anlaşıldığı üzere, Hz. Peygamber ve kadınlar konusu, sadece Hz. Peygamber değil, kadınlar zaviyesinden de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Örneğin, "Dönemin Müslüman Kadınlarının Hz. Peygamber'e (sav) Bakışı" başlığı altında bu konunun ele alındığını görmek mümkündür. Kadınların genel olarak Resûlullah'ın dinî otoritesine bütünüyle tâbi oldukları, bu tabiiyet çerçevesi içerisinde zaman zaman ona sorular yönelttikleri ve fikir teatisinde bulduklarına dair hususlar, konuyla ilintili bazı örnek olaylar ve bu olaylara ilişkin bazı ayet-i kerîmeler eşliğinde (s. 22-24) dikkatlere sunulmuştur.

Resûlullah, yaklaşık yirmi üç yıllık tebliğ sürecinde, ilahî vahiy (Şuarâ, 26/214) gereği, en yakın aile bireylerinden başlamak üzere, tadrîcen toplumun tüm kesimlerini muhatap almış, farklı amaç ve seviyelerde ilişki içerisinde olmuştur. Bu süreç içerisinde doğal olarak, -özellikle Mekke döneminde- çoğunluğu olumsuz olmak üzere farklı tepkiler ile de karşılaşmıştır. Zira müellif Köse'nin de "İslâm'ın Tebliğinde Hz. Peygamber ve Kadınlar" başlığı altında dikkat

çekmiş olduğu üzere, “kendisinden öncekini yıkıcı nitelikte olması nedeniyle dinlerin ortaya çıkış dönemleri, tebliğ açısından en zor dönemlerdir.” (s. 27). Dinin devrimci yaklaşımına bir de muhatap aldığı Mekke müşrik toplumunun psikolojik ve sosyolojik yapısını ilâve ettiğimizde, tebliğ sürecinin –özellikle ilk on üç yıllık Mekke dönemi itibariyle– ne denli zor geçtiğini anlayabilmek çok da zor olmasa gerekir. Nitekim tebliğ sürecinin özellikle Mekke dönemi, çok sıkıntılı aşamalara sahne olmuştur. Özellikle alenî tebliğ süreciyle birlikte mevcut müşrik toplumun gösterdiği aşırı ve saldırgan tepkiler söz konusudur. Müşriklerin yoğun baskıları; öncesinde Habeşistan ve daha sonra Medine’ye zaruri hicretleri de beraberinde getirmiştir. Çalışmada söz konusu zorlu dönem(ler)de, bilinçli ve istekli olarak Hz. Peygamber’in yakınında, desteğinde ve hatta gerektiğinde korumasında bulunan kadın sahâbîler olduğuna, eşi Hz. Hatice, kızı Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekr’in kızı Esmâ ve halası Ervâ gibi bazı örnek isimler eşliğinde yer verilmiştir.

Dönemin ataerkil Arap toplumunda kadınların, duruma göre, Hz. Peygamber’e soru sorarken, itiraz ederken, fikir katkısı sunarken ve hatta yeri geldiğinde tartışırken gayet cesur ve rahat olabildiklerini müşahade edebiliyoruz. Zira onlara bu rahatlığı yine bizzat Hz. Peygamber vermiştir. Bu da bize bir kez daha gösteriyor ki, dinin başöğretmeni ve birincil örneği Hz. Peygamber’in tebliğ ve temsil ettiği nokta ile onun yolunu takip ettiği iddiasında olan birtakım günümüz Müslümanlarının bulunduğu nokta arasında, ciddi boyutta fark(lar) bulunmaktadır.

Kitapta, konuyla ilgili olarak yer verilen, Ahzâb suresinin 35. âyeti bağlamında; Hz. Peygamber’in davet sürecinde; dinin emir ve yasakları karşısında gösterilen reaksiyon, Allah ve Resûlü’ne tabi olma ve akabinde yapılan amellerin karşılığını görme noktasında erkek ve kadın arasında herhangi bir ayırımın söz konusu olmadığı, bir kez daha vurgulanmıştır. (s. 42). Bugün dahi, kadınların pasif ve geri plânda kalması yönünde sahip olunan ve yer yer dillendirilen bazı algıların aksine, Hz. Peygamber’in –üstelik ataerkil Mekke cahiliyesi gibi bir ortamda dahi– onların dinî hayat içerisinde de her daim aktif olmaları gerektiğini vurgulamış olması çok dikkat çekicidir. Kadınları toplumsal hayatın en önemli parçalarından biri olarak gören Hz. Peygamber, onların Cuma namazı ve bazı vakit namazlarında ibadet mekânlarından (mescitlerden) alıkonulmaması ve cemaatin bir parçası olmaları gerektiğini vurgulamış olması, ayrıca çok değerli bir örnekliktir (s. 45). Yine kitapta yer alan ve kadınların mescitlere ve cemaatle namaza katılımları gibi konuların yanı sıra, Resûlullah’ın, zekât, sadaka, hac ve oruç gibi İslâm’ın diğer emirleri kapsamında da kadınlara hatırlatmalarda bulunduğu ve görevler tevdi ettiği konusu, dikkate değer noktalardan biridir (s. 49-53).

Hz. Peygamber dönemi sosyal hayatı içerisinde kadınların, yeri, konumu,

davranış şekilleri, statüleri ve onunla olan ilişki ve diyaloglarına dair notlar, kitapta “Sosyal Hayatta Hz. Peygamber ve Kadınlar” ana başlığı ve bu başlık altında da; Aile Hayatı, Eğitim-Öğretim, Eğlence Hayatı, Cenaze Merasimleri şeklinde dört alt başlık içerisinde detaylı bir şekilde incelenmiştir (s. 55-86). Resûlullah’ın toplumsal yaşamda aile –ve özellikle kadın- lehine ortaya koymuş olduğu örnekliklerden birine, kitapta; “Aile” alt başlığı içerisinde; “Hz. Peygamber’in sünnetinde bir kız, istemediği bir evliliğe zorlanamayacağı gibi, babası veya velisinin izni olmayan bir evlilik de gerçekleştiremeyecektir. Evliliklerin meşruiyetinde veli izni aranması, Resûlullah’ın özel önem attığı bir husustur. Kadının ailesinin izni dışında gerçekleşen evliliklerin yine toplum düzeni ve özellikle kadına zarar veren olumsuz sonuçlar doğuracağından hareketle Resûlullah veli iznini nikâhın geçerlilik şartlarından biri saymıştır.” cümleleriyle yer verilmiştir (s. 64).

Bugünün modern toplumlarında dahi sosyolojik gündemi en çok meşgul eden konulardan birinin, aile içi şiddet ve buna bağlı olarak boşanma ve çocukların bakımı gibi bazı trajik olaylar olduğunu ifade edebiliriz. Özellikle kadınların mağdur olduğu bu sosyal problem, toplumun hemen her kesiminde farklı derecelerde kendini gösterebilmektedir. Aile içi şiddetin görüldüğü ortamlarda, diğer aile bireyleri de maddî ve manevî zarar görüyor olmakla beraber, daha çok ve özellikle kadının bu konuda mağdur olduğunu tespit etmek zor değildir. Köse, incelemekte olduğumuz eserde; İslâm öncesi ve İslâm dönemi Arap toplumsal yapısında kadına bakış açısıyla ilişkili olarak yaşanan aile içi şiddete dair bazı örnek olaylara, bu olaylar sonucunda mağdur kadınların Resûlullah’a şikâyetlerine, Hz. Peygamber’in onlara verdiği cevaplara veya konuyla ilgili nâzil olan âyetlere detaylı bir şekilde yer vermiştir. Bunların yanı sıra bizzat Hz. Peygamber’in kendisinin, canlı bir örnek olarak, aile içerisinde eşleriyle olan münasebetleri bağlamında insanlara nasıl bir rehberlik ortaya koymuş olduğu konusu da, söz konusu eserin ilgili bölümlerinde kendine yer bulmuştur (s. 68-73).

Genel olarak Hz. Peygamber’in kadınlarla olan münasebetlerinin mercek altına alındığı çalışmada, “Eğitim-Öğretim” alt başlığı altında; dönemin toplumsal yapısı içerisinde kadınların, bu alana dair ne tür faaliyetler içerisine girdikleri, hangi mekânların daha çok eğitim-öğretim için kullanıldığı, kadınların genellikle rahat ve çekinmeksizin Resûlullah’a sorular yönelttikleri ve cevaplarını da aynı şekilde ondan alabildikleri, bunun yanı sıra o günün toplumunda neredeyse insan yerine bile konulmayan cariyelerin dahi eğitimlerinin gündeme gelmesi ve önemsenmesi gibi konulara dair kısa ve öz bilgiler verilmektedir (s. 78-81). Kadınların bazen doğrudan Hz. Peygamber’e hitaben ifade edemedikleri bazı soruları, onun eşleri vasıtasıyla sormaları ve yine aynı kanaldan gerekli cevapları almaları sürecinde, doğal olarak Hz. Peygamber’in eşleri de ilmî anlamda

yetişmişler, ilmin-bilginin bizzat kaynağından beslenebilme imkânını yakalayarak diğer insanlara da bu bakımdan yer yer aktarımlarda bulunmuşlardır. Öyle ki onlar, -kitapta da belirtildiği üzere- siyer ve hadis gibi çok önemli iki ilim dalının membaı konumuna gelmişlerdir (s. 82).

Hız. Peygamber dönemi ve öncesi Arap toplumunda, toplumsal yaşamın en önemli öğelerinden biri de eğlence kültürüdür. Bu dönemin eğlence hayatı içerisinde; şiir, şarkı, kadın, içki ve müzik gibi temalar yoğunlukla yer almaktadır. İslâm'ın gelmesiyle birlikte, -diğer alanlarda olduğu gibi- eğlence hayatında da birtakım ta'dilatlarla gidildiği görülmektedir. Çalışmanın ilgili kısımlarında bazı örnek olaylar eşliğinde belirtilmiş olduğu üzere, söz konusu değişikliklerin en önemli kaynağını içki/alkol yasağı oluşturmaktadır (s. 84). Ayrıca mahremiyet konusu da eğlence kültürü içerisinde ele alınan ve ta'dilata gidilen maddelerden biri olmuştur. İslâm'ın gelişiyile birlikte, mevcut Arap toplumunda geçerli olan eğlence hayatının bazı noktalarında, -İslâmî ve toplumsal hassasiyetler doğrultusunda- olduğu gibi bırakmak, değiştirmek veya tamamen ortadan kaldırmak gibi birtakım ta'dilatlarla gidilmiş olduğunu, eserin ilgili bölümlerinden okuyabiliyoruz (s. 84):

Şiirler, kadın ve içki temalarından arınmış, diğer eğlenceler ise mahremiyet prensiplerine göre şekillenmeye başlamıştır. İslâmî ilkeler göz önünde bulundurularak düzenlenen eğlencelerin Hz. Peygamber tarafından uygun görüldüğü hatta teşvik edildiğini söylemek mümkündür. Kadınların katıldıkları eğlenceleri de bu çerçeveye dâhil etmek gerekir. (s. 84)

Kitabın "Cenaze Merasimleri" bahsinde de konu edildiği üzere, özellikle kadınların, duygusal yönleri ağır basan bir fitrata sahip olmalarının yanı sıra bazı yerleşik örfî durumlar ile ilişkili olarak, cenaze ortamlarında aşırıya kaçan bazı hâl ve hareketlerine Resûlullah tepki vermiş, olması gereken mutedil ölçüye dikkat çekmiştir. Cenaze sürecinin önemli bir bölümünü de cenazenin kabristana dek takip edilmesi, orada dualar edilmesi ve akabinde defin işleminin gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır. Kadınların, -gerekli görülen lüzum üzerine ve dönemsel olarak- cenazeyi takip edip mezarlığa gitmelerinin, Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı görülmektedir (s. 89). Ayrıca çalışmada konuyla ilgili dikkat çekilen önemli bir nokta da birtakım cenaze gelenek ve göreneklerini yasaklama, ortadan kaldırma veya değiştirmek yönündeki girişimlerin, istenilen seviyede sonuç vermemiş olmasıdır (s. 89). Bu da, toplumsal hayatta yerleşik bazı inanç, âdet veya gelenek-göreneklerin kısmen veya tamamen ortadan kaldırılmasının ne denli güç olduğunu biz kez daha kanıtlar niteliktedir.

Toplumsal hayatın en önemli bölümlerinden biri de kuşkusuz ekonomidir. Öncelikle genel olarak, Hz. Peygamber dönemi Arap toplumunda cari olan ekonomik faaliyetlerin çeşitliliğine ve daha sonra özel olarak kadınların Hz.

Peygamber dönemi iktisadî hayattaki rolleri ve etkinliklerine dair bilgiler, kitabın; “İktisadî Hayatta Hz. Peygamber (sav) ve Kadınlar” başlığı altında yer almaktadır. Hz. Peygamber dönemi Arap toplumu ve bu toplumsal yapı içerisinde yürürlükte olan ekonomik hayat ve kadınların söz konusu iktisadi alandaki rolleri konusunda; Mekke döneminde –az sayıda da olsa– daha çok ticari sahada, Medine döneminde ise çarşı, pazar/panayır yerleri, ticaret kervanları, çeşitli malların üretim faaliyetleri vb. gibi alanlarda etkin durumda olmaları, çalışmada ifade edilen konular arasındadır (s. 93-97).

Hz. Peygamber dönemi Arap toplumunda genel anlamda, çeşitli sebeplere bağlı olarak kadınların savaşa katılımları, görülmemiş veya görüldüğünde yadırganan değil bilakis alışlageldik bir durumdur. Konuya İslâm cephesinden bakıldığında ise, kadınların savaşa/çihada katılımları zorunlu olmamasına rağmen, gönüllü olarak farklı amaç ve görevlerle bazı savaşlara iştirak ettikleri, buna karşın Resûlullah’ın kadınların savaşa dâhil olmaları konusunda, içinde bulunulan dönem ve şartlara bağlı olarak farklı tepkiler verdiği görülmektedir. Eserin, “Savaşlarda Hz. Peygamber (sav) ve Kadınlar” başlığı altında yer alan ilgili bölümlerinde bu hususa, bazı örnek isim ve olaylar eşliğinde dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber’in kadınlara savaş izni vermesine ilişkin olarak, kitabın ilgili bölümünde, Hz. Âişe örneği ile de desteklenmek suretiyle; söz konusu iznin genele şâmil bir durum olmadığı, bilakis kadının veya içinde bulunulan şartların durumuna bağlı ve istisnai olduğu ifade edilmiştir (s. 103).

Sonuç olarak; eserin, öncelikle genel okuyucu kitlesine hitaben kaleme alınmış olduğunu ortaya koyar bir sadelik ve akıcılığa sahip olduğunun ve bununla beraber, kullanılan dil ve üslûbun da bu durumu destekler mahiyette olduğunun altını çizmeliyiz. Ele alınan konuların, yer yer örnek kişi veya olaylarla desteklenmiş olması, eserin daha rahat okunup anlaşılması yönünde katkı sunan noktalardan biri olarak görünmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber’in kadınlarla olan münasebetlerine ilişkin, topluca bir ele alış şeklinde değil de, ictimaî hayatın farklı bölüm ve alanlarını içerir şekilde –ilgili başlıklar halinde– kategorize edilerek kaleme alınmış olmasının, söz konusu eserin –özellikle okuyucunun okuma ve anlama konforuna katkı sunan- pozitif yönlerinden biri olduğunu belirtebiliriz.

Mustafa Öztürk

(Yüksek Lisans Öğrencisi, KSÜ İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
35mustafaozturk35@gmail.com, orcid.org/0009-0003-7115-4859)